

Марко Сирник

Досвід організації українського шкільництва у Польщі
після 1947 року

Професор Роман Дрозд описуючи стан навчання української мови у Польщі, відмітив декілька заключних періодів цього елементу громадського життя. Не будемо повторюватися, однак у цьому місці спробуємо проаналізувати самі явища – кількість, стан, можливості тощо.

Коли маємо говорити про українське шкільництво у Польщі в наш час, не дасться уникнути певного історичного введення. Розуміння факторів, які задіяли у минулому, має першорядне значення, як для вивчення того, чим сучасне українство у Польщі є, так і для зрозуміння поодиноких складових елементів, що до цього відносяться.

Безумовно – навчання рідної мови, чи рідномовне шкільництво до тих основних складових які названо вище належить.

Українці у Польщі це корінні жителі Надсяння, Холмщини, Підляшшя, Лемківщини. Внаслідок історичних обставин – насильного переселення 1944-1946рр в Радянську Україну, український національний елемент у Польщі зменшився на 500 тисяч людей.¹ Внаслідок ганебної акції “Вісла” 1947 року на північно-західні окраїни цієї держави депортовано чергових 140 тисяч українців. Розселювано їх у селах і селищах, різько перестерігаючи нормативів, щоб у одній громаді було не більше як 10% українців. Розгонено і розпорошено цілі села. Зліквідовано повністю всю громадську структуру, яка творилася сотнями років. Основна мета акції – денаціоналізація українського населення.

Таб.1 Переселення українців – акція “Вісла” 1947р. – розміщення в західних і північних воєводствах Польщі²

Чп	Воєводство	Число переселених
1	Білосток	995 осіб

¹ Misiło E., Repatriacja czy deportacja. Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944-1946, Archiwum Ukraińskie, Warszawa 1996, s.9

² Misiło E., Akcja „Wisła”, Archiwum Ukraińskie, Warszawa 1993, s. 443-445

2	Гданськ	5.280
3	Кошалін	31.169
4	Ольштин	56.625
5	Ополє	2.542
6	Познань	1.437
7	Щецін	15.058
8	Вроцлав	15.491
9	Зельона Гура	10.870
	Разом	139.467

Українців, отже переселено до дев'яти тогочасних, польських воєводств.

Таким чином, годі говорити з 1947 року про яку небуть форму громадської активності українців. На нових місцях замешкання не відчинялися ані школи де можна було б вчитися української мови, ні церкви, не дозволося теж жодних інших громадських починів, які мали б хоча крихітку національного елемента у собі.

Однак таке ставлення тогочасної влади мало теж інший наслідок, який не до кінця адміністрації відповідав – в українців витворилося як почуття кривди, так і почуття тимчасовості їхнього перебування на нових місцях. Крім того, влада не мала бажаного, повного контролю над тим, що усередині українських гет робиться.

Влада не передбачувала вже повернення українців, отже слід було її вжити заходів відносно стабілізації положення української громади у Польщі. Такі директиви подало вже у 1952 Політбюро ЦК Польської Об'єднаної Робітничої Партії. І з цього теж року можемо говорити вже про початок творення українського життя у Польській народній республіці. В тому числі, і виникнення перших пунктів навчання української мови у Польщі після 1947 року.

Мінстерство освіти і виховання Польщі, у двох обіжниках (від 4 липня 1952 року – Нр II I-5232/52 та від 15 вересня 1952 – Нр SO 5-7630/52) подало перші директиви відносно організації навчання української мови у Польщі.³

Вказувалося у них, що таке навчання можна організувати лише за згодою і на

³ Заброварний С., Відродження українського шкільництва (1952-1958), у: Український альманах 1997, Варшава 1997, с. 256

бажання батьків, вчителями могли бути лише особи які добре володіли українською мовою, навчання могло починатися з II класу початкової школи у тижневому вимірі 3 годин, та рекомендувалося використовувати підручники і видання з Радянської України.

З цього теж року можемо говорити про виникнення перших груп навчання української мови у Польщі, після 1947 року. Поки представимо відповідні дані, які допоможуть нам роздивитись кількісний стан цього шкільництва, декілька слів уточнення і пояснення.

Відносно самої термінології. Найпоширеншою формою навчання української мови у Польщі були (і є до сьогодні) тзв. пункти навчання української мови. Згадані пункти не є школами – їх організовують при школах, де є відповідня кількість (зафіксована законом) дітей. Це число мінімум , в різних роках мінялося – в 50-х роках це було 7 дітей, в нас час – 3-є учнів. Навчання у пунктах проводилося здебільшого після всіх шкільних зайнять учнів, тим більш, що у одному пункті могли вчитися діти з різних шкіл, а то й місцевостей. На навчання в одній групі призначувано в різний час, від 2 до 3 годин на групу.

Пункти, могли працювати як міжкласні, або міжшкільні.

Друга форма навчання це школи. Школи з українською мовою навчання, або школи з додатковим навчанням української мови.

Зважити треба теж і таке, що – українці були після депортації розселені по всій майже країні. В жодному районі чи гміні, ніде не були у більшості, хоч траплялися села, які замешкували лише вони. Однак це явище належало до рідкості. Саме це становило основну трудність, яку треба було подолати організуючи мережу навчання української мови. Зрештою, це саме є основною, організаційною перешкодою і сьогодні.

Розвиток – і занепад – українського шкільництва в цей час зображуємо нижче⁴:

Таб.2 Розвиток українського шкільництва у Польщі після 1947 року

Рік	Школи	Кількість	Пункти	Кількість	Разом
-----	-------	-----------	--------	-----------	-------

⁴ *Українцы в Polsce 1989-1993, W-wa 199, с. 310-312*

Стан українського шкільництва від II до У пленуму ГП УСКТ і реалізація постанов II пленуму – інформація ГП УСКТ від 1962, архів УСКТ(ОУП)

Сирник М., Українське шкільництво у Польщі після 1989 року. Звіт УВТ, Гурово Ілавецьке 2005

		дітей в школах		дітей в пунктах	
1952/53			24	487	487
1953/54			18	330	330
1954/55			19	424	424
1955/56			82	1625	1625
1956/57	2	56	141	2590	2649
1957/58	8	279	142	2377	2656
1958/59	9	441	152	2602	3043
1959/60	9	449	118	1934	2383
1960/61	9	583	143	2559	3142
1961/62	9	542	133	2141	2683
1962/63	9	568	129	2241	2824
1963/64	7	572	137	2711	3283
1964/65	5	462	130	2268	2630
1965/66	5	501	136	2667	3168
1966/67	5	398	111	2070	2468
1967/68	5	475	132	2569	3044
1969/70	6	435	96	1906	2341
1970/71	5	410	86	1665	2075
1972/73	4	440	80	1191	1631
1973/74	4	429	51	853	1282
1975/76	4	404	35	727	1139
1976/77	4	402	38	758	1160
1980/81	4	319	28	531	850
1981/82	4	294	27	528	822
1985/86	4	356	55	1136	1488
1987/88	4	358	56	1095	1453
1988/89	4	334	57	1076	1410
1989/90	4	354	60	1236	1588
1990/91	6	475	68	1358	1833
1992/93	7	783	83	1743	2526

1995/96	8	856	81	1985	2841
2000/01	5	966	104	2577	3523
2003/04	5	878	95	2103	2981

Як можна зауважити з наведеного вище зведення основий розвиток навчання української мови у Польщі, в згаданому періоді, наступив після 1956 року. Саме тоді покликано до життя Українське суспільно-культурне товариство, якому доручено піклуватися за забезпечення як освітніх, так і культурних потреб українців.

У 1956/57 році виникла початкова школа з українською мовою навчання в Банях Мазурських, що на Ольштинщині. Зорганізовано в цьому часі три класи, в яких згуртовано 28 учнів. У 1959/60 шкільному році, школа стало повною, під оглядом організаційним – тут працювало вже 7 класів. Однак, як самостійна одиниця, заклад цей проіснував лише до 1964 року, коли у цієї місцевості адміністративним шляхом об'єднано українську і польську школу в один організм. Це вже не була українська школа, а школа з паралельними українськими класами. У 80-ті роки почався повільний занепад школи, яка зараз зведена до пункту начання.⁵

У шкільному році 1956/57 створено теж початкову школу з українською мовою навчання у Ярошівці, що на Вроцлавщині. Школа пропрацювала до 1969/70 шкільного року, у наступному в її місце створено пункт навчання. Історія нвчання української мови у Ярошівці закінчується на 1973 році, коли ліквідовано теж пункт – мала кількість дітей, та ліквідація самої школи.⁶

Ще коротшою була історія української початкової школи у місцевості Чахув (воєводство Щецін) – це перша після 1947 року українська школа з гуртожитком. Заклад існував в роках 1956 до 1964. Подібна – хоч ще коротша є історія української школи у Тженсачу (воє. Щецін), яка проіснувала лише два роки – з 1957 по 1959 рік. П'ять років існувала українська почактова школа у Сонгнітах (воєв. Ольштин) – з 1957 по 1961.⁷

⁵ Бень С., Бані мазурські та околиці, у: Український альманах 1997, Варшава 1997, с. 267-268

⁶ Syrnuk J., Szkolnictwo ukraińskie na Dolnym Śląsku, (y:) www.ridnamowa.prv.pl

⁷ Український альманах 1997, с. 270-272

З вересня 1958 року відкрито українську початкову школу у Білому Борі (воєв. Кошалін). Працює вона до сьогодні, як комплекс загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання (початкова, гімназія, ліцей). З 1957 року працює загальноосвітній ліцей у місцевості Лігниця – зараз теж як комплекс – гімназія та загальноосвітній ліцей. Понад десять років пізніше виник також ліцей у Гурові Ілавецькому – 1968 рік, хоч ця школа організована була, як українські класи при польському ліцеї. Зараз це окремий заклад. В роках 1957 по 1964 існували теж українські класи при польському загальноосвітньому ліцеї в Перемишлі. Сьогодні там працює комплекс шкіл з додатковим навчанням української мови – садок, початкова школа, гімназія, ліцей. З 1956/57 року почав працювати педліцей у Бартошицях, що проіснував 14 років – зліквідовано його внаслідок шкільної реформи у Польщі. Зараз у Бартошицях працює початкова і гімназія – комплекс шкіл з українською мовою навчання.

Вчителі української мови вчилися у створеній в 1957 році Вчительській студії у Щеціні, згаданому педліцеї у Бартошицях та українських філологіях при окремих університетах. В час Польської народної республіки, подібні філології створено лише в університеті у Кракові та Варшаві. У 80-тих роках минулого століття подібне навчання відкрито згодом і у Католицькому Університеті в Любліні та Університеті Марії Кірі – Склодовської у цьому ж місті. Сьогодні – українська або словянська філологія – працюють майже при всіх вищих учбових закладах Польщі.

Кількісний стан шкіл в яких створено навчання української мови у Польщі різний у різний час. Перший період розвитку – кінець 50-тих та початок 60-тих років ХХст., це найбільш бурхливий розвиток цього навчання. 80 – ті роки це повний майже його розвал.

Найслабкішим елементом цієї шкільної мережі є безумовно пункти навчання української мови – хоч парадоксально – саме вони охоплюють навчанням найбільше число дітей.

Варто це явище розглянути за поодинокими воєводствами – можемо тоді сподіватися на кращий огляд цього явища.

Почнемо з воєводства, в якому поселено найбільшу кількість українців – тобто воєводства ольштинського.

Таб. 3 Навчання української мови в ольштинському (вармінсько-мазурському) воєводстві в окремих роках

Чп	Шкільний рік	Кількість пунктів навчання	Кількість дітей
1	1956/57	26	320
2	1957/58	42	1014
3	1958/59	60	1200
4	1960/61	65	1093
5	1961/62	72	1247
6	1962/63	75	1492
7	1963/64	81	1656
8	1964/65	144	1876
9	1965/66	93	1597
10	1967/68	82	1544
11	1968/69	54	1009
12	1969/70	67	1170
13	1972/73	34	620
14	1973/74	31	535
15	1975/76	17	245
16	1976/77	24	440
17	1980/81	18	356
18	1987/88	33	562
19	1988/89	33	534
20	1992/93	26	577
21	2002/03	43	1013
22	2003/04	43	1082

Коли простежити за найкращим роком навчання української мови в Ольштинському воєвідстві (1964/65 шк.р та 1876 учнів і 144 пункти) з сьогоднішніми показниками, то можемо дізнатись, що:

- дітей зменшало на 40%
- пунктів менше на 70 відсотків

Щоб уточнити подані тут цифри треба сказати, що підставою обчислень є адміністративна карта Польщі до 1975 року – тобто зведено кількість пунктів і дітей з території бывшего ельблонського, ольштинського, сувальського і частинно білостоцького воєводств. Отже територіяльно наведені дані досить точні, і можна їх з собою порівнювати. Зараз у тих пунктах працює понад 40 вчителів (понад 80 у 60-тих роках).

Найбільших кількісних втрат українського населення зазнало в період з 1947 по 1989 рік кошалінське воєводство. Тут у 80-тих роках велике число людей – здебільшого молоді – виїмгувало на захід. Однак шкільні процеси також і у тому випадку розглянемо зводячи підсумки – для бывшего кошалінського, щецінського, пільського та слупського воєводств (адміністративний стан після 1975 року), а сьогодні – західнопоморського і частини поморського воєводств. Цей захід має нам дати можливість – так як і в попередньому випадку – проведення в міру точного аналізу.

Таб. 4 Навчання української мови в західнопоморському і частинно поморському воєводствах, у вибраних роках

Чп	Шкільний рік	Кількість пунктів навчання	Кількість дітей
1	1956/57	32	26
2	1957/58	46	648
3	1958/59	44	712

4	1959/60	28	442
5	1960/61	35	580
6	1961/62	39	770
7	1962/63	35	754
8	1963/64	28	604
9	1964/65	22	435
10	1965/66	22	427
11	1967/68	21	460
12	1969/70	14	290
13	1972/73	14	246
14	1973/74	9	223
15	1975/76	5	72
16	1976/77	6	105
17	1980/81	5	86
18	1985/86	10	196
19	1987/88	14	273
20	1988/89	10	239
21	1990/91	13	303
22	1991/92	13	322
23	1993/94	12	394
24	1994/95	11	379
25	1995/96	11	348
26	1996/97	11	353
27	2003/04	14	343
28	2004/05	14	301

У найкращому році (1961/62) вчилися на цієї території 770 учнів – говоримо весь час лише про пункти навчання української мови. В найгіршому році (1975/76), лише 72 учнів.

Показник найкращого року і сьогодишнього стану навчання української мови у західноморському воєводстві, буде отже виглядати так:

- 60 відсотків дітей менше на сьогодні

- 70 відсотків пунктів менше в наш час

Розглянемо ще окремо декілька місцевостей кошалінщини

Таб.5 Навчання української мови у вибраних місцевостях кошалінщини

Місцевість	Рік шкільний	Кількість дітей
Кошалін (місто)	1984/85	70
	1985/86	71
	1986/87	76
	1990/91	75
	1991/92	83
	1992/93	93
	1993/94	102
	1994/95	88
	1995/96	90
	1997/98	80
	1998/99	74
	1999/00	67
	2000/01	68
	2001/02	74
	2002/03	67
	2003/04	62
	2004/05	60
	Битув	1990/91
1991/92		43
1992/93		53
1993/94		50
1994/95		49
1995/96		46
1996/97		43

	1997/98	35
	1998/99	49
	1999/00	47
	2000/01	50
	2001/02	47
	2002/03	48
	2003/04	46
М'ястко	1994/95	11
	1995/96	11
	1996/97	16
	1997/98	18
	1998/99	22
	1999/00	22
	2000/01	24
	2001/02	24
	2002/03	18
	2003/04	25

І зараз слід нам перейти до Рідних земель. В першу чергу переглянемо стан навчання української мови у вибраних роках на території сьогоdnішнього підкарпатського воєводства – бyвше воєводство ряшівське та перемиське і частинно кроснянське.

Таб.6 Навчання української мови у вибраних роках в підкарпатському воєводстві

Чп	Шкільний рік	Кількість пунктів навчання	Кількість дітей
1	1956/57	8	90
2	1957/58	9	98
3	1958/59	10	115

4	1960/61	10	296
5	1961/62	6	247
6	1962/63	4	130
7	1963/64	5	130
8	1964/65	6	185
9	1965/66	5	149
10	1969/70	6	181
11	1972/73	7	159
12	1973/74	6	154
13	1975/76	3	89
14	1976/77	5	161
15	1980/81	2	66
16	1987/88	6	193
17	1988/89	6	182
18	1992/93	10	208
19	1999/00	19	351
20	2003/04	11	211
21	2004/05	11	201

Зводячи підсумки – початок 80-тих років це майже цілковитий занепад навчання української мови на Рідних землях – лише два пункти навчання і всього 66 дітей.

Порівнюючи найкращий рік (1960/61) – 296 учнів і 19 пунктів навчання (1999/00) до сьогоднішнього стану, отримаємо цифри:

- 32 відсотки зниження кількості дітей
- зменшення кількості пунктів на вісім місцевостей – тобто 42%

І ще декілька вибраних місцевостей підкарпатського воєводства.

Таб. 7 Пункт навчання української мови у Сяноці⁸

Чп	Шкільний рік	Кількість груп навчання	Кількість годин в тиж. На всі гр.	Кількість дітей				Разом дітей
				садок	поч. Шк.	гімн	Серед. школа	
1	2004/05	5	15	4	12	4	14	34
2	2003/04	5	15	4	7	6	14	31
3	2002/03	5	15	4	7	6	14	31
4	2001/02	5	15	3	7	8	14	32
5	2000/01	5	15	3	7	8	14	14
6	1999/00	5	15	2	18	14	-	32
7	1998/99	5	15	2	34	-	-	36
8	1997/98	5	15	-	34	-	-	34
9	1996/97	5	15	-	35	-	-	35
10	1995/96	5	15	-	35	-	-	35
11	1994/95	5	15	-	35	-	-	35
12	1993/94	4	9	-	26	-	-	26
13	1992/93	4	9	-	26	-	-	26
14	1991/92	4	9	-	18	-	-	18
15	1990/91	4	9	-	14	-	-	14
16	1989/90	2	6	-	10	-	-	10
17	1969/70	1	3	-	5	-	-	5
18	1968/69	1	3	-	7	-	-	7
19	1967/68	1	3	-	12	-	-	12
20	1966/67	1	3	-	12	-	-	12
21	1965/66	1	3	-	14	-	-	14
22	1964/65	1	3	-	16	-	-	16
23	1963/64	1	3	-	15	-	-	15

⁸ Яра М., - Навчання української мови у Сяноці 1963-2005, архів автора

Таб.8 Пункт навчання української мови у Мокрому/Загірі⁹

Ч.п	Шкільний рік	Кількість груп	Кількість годин навчання	Кількість дітей		
				Початкова школа	Гімназія	Разом
1	2004/2005			24	10	34
2	2003/2004	2 + 1	6 + 2	24	10	34
3	2002/2003	2 + 1	6 + 2	27	10	37
4	2001/2002	2 + 1	6 + 2	29	12	41
5	2000/2001	3+ 1	9 + 3	27	14	45
6	1999/2000	3 + 1	9 + 2	31	14	45
7	1998/1999	4	12	32		32
8	1997/1998	4	12	39		39
9	1996/1997	4	12	37		37
10	1995/1996	4	12	44		44
11	1994/1995	4	12	38		38
12	1993/1994	4	12	39		39
13	1992/1993	4	12	36		36
14	1991/1992	3	9	37		37
15	1990/1991	3	9	38		38
16	1989/1990	3	9	47		47
17	1988/1989	4	12	42		42
18	1987/1988	3	9	27		27
19	1986/1987	4	12	37		37
20	1985/1986	4	12	45		45
21	1984/1985	4	12	51		51
22	1983/1984	4	12	46		46
23	1982/1983	4	12	45		45
24	1981/1982	4	12	47		47

⁹ Онишканич М., Пункти навчання української мови у Польщі – Мокре, (у) Українське шкільництво у Польщі після 1989 року. Звіт УВТ, Гурово Ілавецьке, 2005

25	1980/1981	3	9	48		48
26	1979/1980	3	9	47		47
27	1978/1979	2	6	43		43
28	1977/1978				брак	вчителя
29	1976/1977	1	3	35		35
30	1975/1976	2	6	33		33
31	1974/1975					
32	1973/1974	2	6	28		28
33	1972/1973	3	9	49		49
34	1971/1972	3	9	38		38
35	1970/1971	4	12	49		49
36	1969/1970	4	12	41		41
37	1968/1969	4	12	57		57
38	1967/1968	4	12	58		58
39	1966/67	3	9	41		41
40	1965/1966	4	12	49		49
41	1964/1965	4	12	53		53
42	1963/1964	4	12	54		54
43	1962/1963	4	12	60		60
44	1961/1962	4	12	58		58
45	1960/1961	4	12	52		52
46	1959/1960	4	12	53		53
47	1958/1959	3	9	48		48

Таб.9 Пункт навчання української мови в Репеді¹⁰

Ч.	Шкільний рік	Кількість груп	Кількість годин навчання	Кількість дітей			
				Садок	Початкова школа	Гімназія	Разом

¹⁰ Тима-Городецька Д., Пункти навчання української мови у Польщі – Репедь, (у) Українське шкільництво у Польщі після 1989 року. Звіт УВТ, Гурово Ілавецьке, 2005

1	2004/2005						12
2	2003/2004	2	6		6	6	12
3	2002/2003	2	6		3	5	8
4	2001/2002	2	6		5	4	9
5	2000/2001	2	6		6	4	10
6	1999/2000	1	3		9	2	11
7	1998/1999	2	6		11		11
8	1997/1998	2	6		10		10
9	1996/1997	2	6		12		12
10	1995/1996	2	6		9		9
11	1994/1995	2	6		11		11
12	1993/1994	2	6		15		15
13	1992/1993	2	6		11		11
14	1991/1992	2	6		11		11
15	1990/1991	3	9		17		17
16	1989/1990	2	6		17		17

Дуже гарно в останніх роках почали працювати на Рідному Підляшші – хоч тут історія навчання української мови, це відносно недавнє минуле.

Таб.10 Навчання української мови на Підляшші у вибраних роках¹¹

Чп	Шкільний рік	Кількість пунктів навчання	Кількість дітей
	1994/95	1	112
	1995/96	2	131

¹¹ Томчук Є., Пункти навчання української мови в Підляському воєводстві, архів автора

	1996/97	2	144
	1997/98	2	132
	1998/99	2	112
	1999/00	2	128
	2000/01	2	125
	2001/02	2	143
	2002/03	2	143
	2003/04	4	180
	2004/05	4	213

Школи

Згадали ми вже про перші школи і початки їх виникнення у Польщі після виселення 1947 року. Оскільки однак це дуже важливий аспект у навчанні рідної мови та побудові національного духу серед молодого покоління українців у Польщі, їм належиться також декілька слів.

Найбільш знаною – і визнаною школою у свій час – був ІУ Загальноосвітній ліцей в Легніци (зараз долішньосілезійське воєводство, до того лігницьке і вроцлавське).

Школа почала працювати з 1 вересня 1957 року – початковим її осідком була місцевість Злоторія. В цьому історичному першому класі почало навчання 22 учнів. Щойно у 1962 році ліцей став окремою шкільною установою – два роки раніше його перенесено до самої Легниці. З 1 вересня 1962 року директором ліцею стала пані Ірина Снігур, яка служила на цьому посту аж до 1977 року. У вересні 1993 року школа отримала нові приміщення – будинки по бувшому гарнізоні російських військ. З 1998 року установа працює, як комплекс шкіл – гімназія та загальноосвітній ліцей. Однак роки 90-ті це одночасно постійний занепад значення і авторитету цієї школи. Не так через виникнення подібних

шкіл у Білому Борі, Перемишлі, чи Гурові – як неспроможність залучити в учні місцевого українського населення, здебільшого етнічних лемків. Коли до Лігниць приходила молодь з інших регіонів Польщі – 60% загальної кількості учнів – цієї проблеми не було видно. Дуже пошкодили теж цьому закладові внутрішні непорозуміння, як у вчительському колективі, так і місцевій українській громаді. Це призвело до того, що школа, яка ще у 80-тих роках клопоталася за відкриття паралельних класів, зараз ледве виживає.¹²

Українські класи при польському ліцеї в Гурові Ілавецькому почали працювати з першого вересня 1968 року – навчання розпочало у першому класі 40 учнів. На навчання української мови виділено 4 годин тижнево. З самого початку школа у Гурові була школою регіональною – тобто основою її існування були учні з Вармії і Мазур. Ознаки кризи наступили під кінець сімдесятих років – у 1978 року, а згодом і 180 році не набрано потрібної кількості учнів, і замість українських класів створено змішані – польсько-українські. Школа поборолла ці труднощі, і домоглася щоб з 1 вересня 1990 року відкрито у Гурові окремий ліцей з українською мовою навчання. Його директором став Мирон Сич. З 1996 року школа працює у новому будинку. Зараз гуровський заклад це комплекс шкіл з українською мовою навчання, який охоплює гімназію, загальноосвітній та профільований ліцеї.¹³

Комплекс загальноосвітніх шкіл у Перемишлі може похвалитись дуже довгою історією. Сучасна школа дуже охоче нав'язує до традиції української семикласової школи, яка виникла у Перемишлі у 1911 році. Цю школу польська адміністрація закрила в жовтні 1945 року. Згодом у 60-тих роках проведено у Перемишлі невдалу спробу втримати хоч би, створені у цей час українські класи при польській школі – про це писалося вище.

Щойно з 1 вересня 1991 року вдалося у Перемишлі відкрити початкову школу з українською мовою навчання. Її директором став пан Юліян Бак. Науку розпочало тоді у всіх семи класах та нульовому класі 145 учнів.

¹² Historia szkoły – IV Liceum Ogólnokształcące w Legnicy, (y:) www.ridnamowa.prv.pl, polska wersja językowa, historia

¹³ Українська школа в Гурові Ілавецькому. Історичний нарис, Górowo Iławeckie 2004, s.14-16

З 1995/96 шкільного року школа працює як комплекс – початкова та ліцей, хоч таке рішення формально шкільні власті видали щойно у 1998 році. З 1999/2000 році працює теж у згаданому комплексі гімназія.¹⁴

Перемиська Шашкевичівка це одинока школа де навчається української мови, яка в загальному ранкінгу малих шкіл видобула місце у першій десятці подібних установ в Польщі.¹⁵

З 2 вересня 1958 року почала свою історію школа з українською мовою навчання у Білому Борі. 19 березня 1961 року її присвоєно ім'я Тараса Шевченка. В першому році навчання тут вчилосся 57 учнів. В році 1996 на основі цієї школи відкрито теж у Білому Борі загальноосвітній ліцей. Довгий час білобірська школа клопоталася про гідні умовини навчання та проживання дітей – при ній функціонує гуртожиток для учнів з інших місцевостей. Однак щойно у 1983 році учні і вчителі могли переселитись до нових будинків, які побудовано у великій мірі з коштів самооподаткування української громади у Польщі та української діаспори у світі. Після шкільної реформи – 1999/2000 року школа працює як повноцінний комплекс загальноосвітніх закладів: початкова школа, гімназія та ліцей.

Таб. 11 Кількість учнів у Білобірській школі у вибраних роках¹⁶

Шкільний рік	Кількість учнів	Шкільний рік	Кількість учнів	Шкільний рік	Кількість учнів
1958/59	57	1974/75	69	1990/91	106
1959/60	62	1975/76	69	1991/92	113
1960/61	80	1976/77	68	1992/93	110
1961/62	80	1977/78	75	1993/94	108
1962/63	71	1978/79	101	1994/95	105

¹⁴ Zespół Szkół Ogólnokształcących im. Markiana Szaszkiewicza w Przemyślu, (y:) <http://www.szaszk.edu.pl/index1.htm>

¹⁵ Гук Б., Шашкевичівка є т ренді, (y:) Наше Слово, Нр 19, 3 травня 2004

¹⁶ Дрозд Л., Білобірська школа, (y:) Український альманах 1997, Варшава 1997, с.273-275, Дрозд І., Українське шкільництво в західнопоморському воєводстві у 2002/03 шк.р., (y:) <http://www.ridnamowa.prv.pl/>, Стан, перспективи і загрози українського шкільництва. Звіт УВТ 1999/2000, (y:) <http://www.ridnamowa.prv.pl/>

1963/64	75	1979/80	85	1995/96	103
1964/65	68	1980/81	78	1999/00	153
1965/66	54	1981/82	60	2000/01	153
1966/67	65	1982/83	52	2002/03	142
1967/68	75	1983/84	71	2003/04	141
1968/69	84	1984/85	74	2004/05	136
1969/70	76	1985/86	90		
1970/71	72	1986/87	98		
1971/72	65	1987/88	99		
1972/73	63	1988/89	106		
1973/74	69	1989/90	109		

Наймолодшлю школою в якій навчається української мови у Польщі є Комплекс загальноосвітніх шкіл ім. Лесі Українки що у Бартошицях. Школа почала працю з вересня 1990 року, а її першим директором став Ярослав Марушечко. В склад комплексу входять початкова школа та гімназія. Протягом останніх 15-ти років школу закінчило 202 учнів.¹⁷

Варто теж – на мою думку – прослідкувати за окремими школами в яких навчається української мови, і розглянути їх в повному контексті, тобто – порівнюючи їх з собою. До уваги візьмемо однак лише останні роки.

Таб. 12 Учні українських шкіл у вибраних роках¹⁸

Чп	Місцевість	2000/2001	2003/2004	2004/2005
1	Лігниця	95	71	87
2	Гурово	318	283	294
3	Білий Бір	153	141	136
4	Перемишль	247	244	231

¹⁷ Мігус С., Ювілей бартошицької альма-матер, (у:) Наше Слово Нр 42, 16 жовтня 2005

¹⁸ Сирник М., Українське шкільництво у Польщі після 1989 року. Рапорт 2004, (у:) <http://www.ridnamowa.prv.pl/>

5	<i>Бартошиці</i>	<i>131</i>	<i>139</i>	<i>137</i>
	Разом	944	878	885

Післямова

Навчання української мови велося до 1992 року згідно до розпорядження МЕН з 21 грудня 1988 року (№ 67). Новий закон почав свою дію щойно з березня 1992 року. Було ним розпорядження МЕН про організацію навчання задля підтримки почуття національної тотожності учнів національних меншин – Dz.U. № 34, 24 березня 1992 року. Цей закон був чинним рівно десять років - його відмінено щойно у 2002 році.

Згадане розпорядження, хоч багато чого можна було би йому закинути — стає певним визначенням стандартів у ділянці нацменшинної освіти. Силою обставин - всі наступні закони будуть саме з ним порівнювати. Розпорядження було видано у час, коли Польща почала щойно будувати свою демократію. І було воно корисним як для держави, так і для національних меншин. Перш за все устійнено певні поняття і терміни, стосовані у цьому шкільництві досі, а які незавжди були чітко стосовані. Є отже запис про «школи з рідною мовою навчання» - установи, в яких всі предмети викладаються мовою даної меншини (крім польської мови та історії), «двомовні школи» — в яких навчання ведеться двома паралельними і рівноважними мовами (нацменшинною та польською), школи з додатковим навчанням рідної мови (навчання ведеться польською мовою, але у школі йде теж навчання рідної мови даної національної меншини), та - вкінці - міжкласні, міжшкільні і міжвідділові групи навчання рідної мови. Організація даної форми навчання залежна була від відмінностей та місцевих умовин. Особливістю - дуже позитивною - було теж уведення у згадувані приписи - можливості навчання рідної мови вже у садочках - там зайняття могли бути ведені виключно у мові нацменшостей. Одночасно, цю мову зараховано до обов'язкових предметів - при збереженні формули добровільності підчас зголошування на навчання. Це дуже виразно підносило як престиж так і рангу мовн. Давало теж певні додаткові можливості самому учителю

егzekвувати програму навчання та нівелювати негативні явища при відвідуванні уроків.

На превеликий жаль - з усіх можливостей, які відкрилися у той час - ми не скористали.

З 1 січня 2003 року чинності набув вже новий закон, а саме: розпорядження МЕНіС з 3 грудня 2002 року про умовний і способи реалізації школами завдань, які виникають з потреби підтримки національної тотожності учнями національних меншин. І цей закон становить вже дуже разючий регрес у порівнянні до описуваного вище. Скасовано перш за все записи в яких йшла мова про обов'язковість навчання, десь «зникли» записи відносно садочків, з впертістю вводиться речення про «країну походження» даної меншини, що виразно має вже сугерувати, що ми у Польщі гості. Відрядне також явище, відкинення всіх пропозицій складуваних ОУП

- відносно нової регуляції. Хоч самої концепції ці пропозиції теж у виразний спосіб не міняли. Однак - обов'язок «широкої» консультації з зацікавленими сторонами міністерство виповнило. І такий правовий стан на сьогодні.

Освіта, як жодна інша ділянка - не любить непередбачених і надто швидких змін. На жаль, також і ця сфера нашого життя, підлягала останнім часом так структуральним, як і якісним змінам. Зокрема структуральним. Нова реформа, довела до реорганізації шкільництва. Маємо отже обов'язок річної підготовки до шкільного навчання (з вересня 2004 р.), шестилітню початкову школу, трилітні гімназії та трилітні ліцеї.

Натомість наш досвід підказує нам, що українське шкільництво у Польщі – чи пак – навчання української мови у Польщі – найбільших втрат дізнавало завжди в момент організаційних реформ – творення восьмикласової школи під кінець 60-тих років, ліквідації педліцеїв (теж у тому часі), ліквідації малих сільських шкіл (тзв. однокласових) і творення великих закладів до яких записувано дітей з різних місцевостей, спроби створення у Польщі (на взір радянський) десятирічок тощо. Незмінними залишилися лише пункти навчання – вони працюють, перестають діяти, творяться в їх місце нові – і нікому за тим простежити. Дослідник, який буде колись вивчати їх історію стане перед неабияким завданням – різні цифри подавані у цей самий час, по відношенні як до пунктів так і кількості дітей. До того в наш час шкільна адміністрація вже не

проводить їх евіденції, і дуже важко перевірити ретельність і точність названих різними українськими установами цифр.

І як додаток – таблиця в якій зображено висліди перепису населення Польщі з 2002 року, по відношені до українців – нашу історію ми почали з таблиці переселення, отже варто приглянутися, як це виглядає сьогодні. Хоч пам'ятати треба у цьому випадку теж і про те, що українці дуже неохочо українцями себе записували (!) – що є поразкою не лише української громади, але в першу чергу цього, що називаємо демократією у Польщі – що були випадкти і спроби зафальшувати ведучими перепис згадані цифри, і те, що велика частина польських громадян взагалі на запитання про свою національність відмовилася відповідати.

Таб. 13 Українці у воєводствах Польщі за переписом населення 2002¹⁹

П.Ч.	Українці у воєводствах	Чисельність українців	Чисельність "лемків"	Не встановлено національності
	Загалом	30.957	5863	774.885
1	Dolnośląskie (долішньосілезійське - Вроцлав)	1.859	3.084	45.366
2	Kujawsko-Pomorskie (куявськопоморське - Бидгощ)	191	16	23.343
3	Lubelskie (любельське – Люблін))	694	5	24.729
4	Lubuskie (любуське - Зельона Гура	769	791	19.663
5	Łódzkie (лудзке – Лудзь)	290	6	46.612
6	Małopolskie (малопольське – Кракув)	754	1.584	33.050
7	Mazowieckie (мазовецьке – Варшава)	1.281	30	163.228

¹⁹ Сирник М., **Перепис населення 2002 року. Спроба аналізу**, (у:) Наше Слово, № 41, 12 жовтня 2003 року

8	Opolskie (опольське- Ополе)	275	10	62.443
9	Podkarpackie (подкарпатське- Ряшів)	3.271	147	19.055
10	Podlaskie (подляське – Бялисток)	1.441	7	18.060
11	Pomorskie (поморське – Гданськ)	2.987	39	43.606
12	Śląskie (сілезійське – Катовіце)	660	20	193.552
13	Świętokrzyskie (свентокжиске- Кельце)	141	1	18.328
14	Warmińsko-Mazurskie (варманськомазурське – Ольштин)	12.009	13	22.815
15	Wielkopolskie (велькопольське- Познань)	392	44	19.392
16	Zachodniopomorskie (західньопоморське- Щецін)	3.943	66	21.643

I – накінець – варто ще порівняти одне зведення:

Рік	Кількість українців	Кількість шкіл	Дітей у школах	Кількість пунктів	Кількість дітей у пунктах	Число всіх учнів
1959/60	140.000	9	449	118	1934	2383

Рік	Кількість українців	Кількість шкіл	Дітей у школах	Кількість пунктів	Кількість дітей у пунктах	Число всіх учнів
2000/01	36.000	5	966	104	2577	3523